

De bron van zen *Wie draagt wat over?*

- Lineage: afstamming(slijn), voorouderschap
- Transmission: transmissie, doorgeven, overdragen
- Japanse naam van Ta Yu? (verhaal van Rinzai)

Jeff Shore, Utrecht, 3-8-1998

1. Inleiding: één teken

Vandaag wil ik het hebben over de bron van zen. Één van de uitdagingen is om het de moeite waard te maken voor een ervaren iemand, maar ook begrijpelijk voor iemand zonder achtergrond in zen. Ik zal mijn best doen.

Er is een Chinees-Japans karakter dat heel eenvoudig geschreven wordt en dat uitgesproken wordt als *shin* of *kokoro* in het Japans. Het wordt vertaald als 'hart' of 'geest', of soms als 'ziel' of 'ware zelf'. Als je alleen maar onthoudt dat dat ene karakter all die dingen betekent en nog een hele hoop meer, dan heb je het idee van de lezing te pakken. Maak je niet druk om al die verschillende namen, tijden en plaatsen.

2. Geen zen zonder transmissie

Één manier om over zen te spreken, is in termen van transmissie of afstamming. Ongeveer 2500 jaar geleden was er een man in India die we Shakyamuni noemen, de historische Boeddha. Kennelijk bereikte hij een ontwaken, een groots religieus inzicht, terwijl hij onder de Bodhi-boom zat. Vooral in de zen-traditie (zen is een richting binnen het Boeddhisme), wordt gezegd dat hij daarna de dharma doorgaf (en dharma betekent de Boeddhistische waarheid, the verwerkelijkte, levende waarheid) aan iemand die Mahakashyapa heette. En die daarna aan iemand anders, die aan weer iemand anders, en dat is zo doorgegaan tot aan de dag van vandaag. Het is dus een afstamming over generaties. Het is tevens transmissie, en ik wil proberen te ontsluiten wat dat betekent. Wat betekent het om hart, om geest, om religieuze waarheid door te geven?

Een paar citaten

Laat me een paar standaarduitspraken voorlezen over wat transmissie en afstamming is, zodat je er een idee van kunt krijgen als je er niets van zou weten. Om uit een boek over zen te citeren:

'De ervaring van kensho' (kensho betekent ontwaken, religieuze verlichting) 'is doorgegeven direct van Shakyamuni Boedda via opeenvolgende generaties van patriarchen naar mensen van het heden via transmissie van geest via geest. Zo lang de directe ervaring van kensho op die manier doorgegeven wordt van generatie op generatie, zal zen niet verdwijnen.'

Nog een citaat om je een idee te geven van wat transmissie van geest via geest is. Hierin wordt de term *shin* twee keer gebruikt:

'De geest draagt de geest over.'

De frase 'geest tot geest transmissie' bevat de spil, de kern van de zen-methode van onderricht. Een methode die net zo zeer vereist dat de leraar een student heeft, als dat de student een leraar heeft. Op het moment dat de geest van de discipel dezelfde staat van intuïtief begrijpen als die van de meester bereikt, vindt er een fusie van geesten plaats, en het begrip van de discipel wordt één met dat van de meester. Of, in de traditionele woorden:

'De meester geeft zijn geest door aan de discipel. Er worden geen woorden gebruikt bij deze transmissie, die in zen wordt beschouwd als de enige manier waarop de ultieme waarheid van het Boeddhisme correct kan worden doorgegeven van generatie op generatie.'

Zonder deze heel belangrijke, spirituele afstamming is er geen zen. Er zijn nog wel wat meer interessante uitspraken over, die bijvoorbeeld zeggen:

'Het is als water gieten vanuit de ene drager, vanuit het ene vat, in het andere, dat er precies op lijkt.'

Dus tenzij de geest van de discipel indentiek is aan die van de meester, kan het water niet soepel van het ene vat in het andere vloeien. Een andere krachtige uitspraak zegt:

'Ieder van onze secte' (bedoeld wordt de zen-sekte) 'die tijdens zijn leven niet eens een enkele Dharma-erfgenaam' (dat betekent een opvolger in de afstammingslijn) 'schept, zal zeker de hel invallen bij zijn sterven.'

Dit is natuurlijk niet letterlijk waar, maar in zekere zin lijkt het scheppen van een discipel die de transmissie kan voortdragen, belangrijker dan het leven. Nog een uitspraak:

'Inzicht gelijk aan dat van de meester verkleint dat van de meester met de helft. Alleen inzicht dat dat van de meester te boven gaat is het waard om transmissie te ontvangen.'

Interessante uitspraak. Hij is wat anders dan de vat-metafoer, die zei: de ene en de ander zijn precies hetzelfde. Hier staat het nog radicaler, er staat dat tenzij de volgende generatie nóg beter is, er feitelijk niks doorgegeven wordt.

Bodhidharma werd gezien als de 28ste generatie na Shakyamuni, de historische Boeddha. Bodhidharma is tevens de monnik uit India die zen naar China bracht – hij bracht in feite helemaal niks, maar ze zeggen van wel. Hij is de 28ste Indiase patriarch, en de eerste Chinese patriarch. Hij zou gezegd hebben:

'De drie werelden' (dat zijn de wereld van verlangen, van vorm en van vormloosheid, maar je kunt het gewoon lezen als de hele wereld, het hele universum, dus als alles wat is) 'verrijzen uit en keren terug tot de ene geest. Van Boeddha tot Boeddha, wordt geest doorgegeven via geest.'

Hier zegt de eerste patriarch van zen dat alles van de ene geest komt en ernaar terugkeert, maar toch wordt die geest overgedragen, en dat gebeurt dan via geest. Een heel vreemde uitspraak enwe moeten straks nog maar eens kijken wat hij werkelijk bedoelt. Nog een voorbeeld van die transmissie van geest is de zesde patriarch – dus vijf generaties later – in China. Toen de dharma overgedragen werd op de zesde patriarch, zei de vijfde patriarch tegen hem:

'Dharma' (de Boeddhistische waarheid) 'wordt overgedragen via geest met geest. Deze dharma moet beseft worden door iemand zelf.'

Dus hij zegt: er moet een transmissie zijn van geest via geest, en meteen in de volgende zin – in het Chinees is het zelfs dezelfde zin – zegt hij: en je moet het voor jezelf beseffen. Dat is vreemd. Er moet een transmissie zijn. Een transmissie waarvan? Van iets dat je jezelf moet realiseren. Dat is behoorlijk dubbelzinning. Wat hieruit vooral duidelijk wordt denk ik, is dat we een stukje dieper moeten gaan om te kunnen begrijpen wat dit in hemelsnaam betekent...

Twee betekenissen

Maar laat me eerst samenvatten: het algemene basisbegrip van de *dharma*, van de Boeddhistische waarheid, en transmissie van geest via geest zijn non-verbaal, ze berusten niet op woorden. Het is een soort directe indentificatie, het is zonder onderbreking doorgegeven van generatie op generatie vanaf Shakyamuni, 2500 duizend jaar geleden, tot vandaag. Maar er wordt ook over gesproken als het erkennen, bevestigen, verifiëren en authentiek verklaren van het religieuze ontwaken van de student via een één-op-één ontmoeting met de meester. Het lijkt er bijna op alsof allebei deze betekenissen erin vervat zijn. En de Chinezen gaan – in de ogen van Wetserlingen – niet zo logisch om met het aangeven op welke betekenis ze doelen.

De zen-sekte wordt vaak aangeduid als de school van de Boeddha-geest – die ook weer met datzelfde teken *shin* aangeduid kan worden. De Boeddha betekent: de ontwaakte, dus de ontwaakte

geest. Enkele andere Boeddha-sektes baseren zich op een specifieke soetra of tekst. Dus als iemand vraagt: 'Wat is de basis van wat je daar zegt, hoe weet je dat dat de ultieme Boeddhistische waarheid is?' dan kunnen ze antwoorden: 'Kijk, hier staat het, op pagina 27 van de Lotus soetra. Dat is de basis van mijn geloof.' Zen doet dat niet. Zen zegt: 'Je zult je tot je eigen geest moeten wenden, en het je daar realiseren. Daarna kun je het zien in de soetra's. Je haalt het niet uit de soetra's. Je haalt het op een of andere manier uit je eigen geest, uit je eigen hart.' En toch is het overdraagbaar. Houdt die twee kanten van de zaak in de gaten, die moeten we doorgronden.

Het is niet geheim

Transmissie is religieuze overdracht in de diepste betekenis. Een van de problemen is natuurlijk dat het, wanneer we het al te letterlijk nemen, bijna klinkt als een soort helderziende buitenzintuiglijke waarneming, zo van: 'Zzzzzzzzip!' en 'Ahh, nu heb ik de dharma transmissie!' Als je de geschriften van zenmeesters leest, dan lijkt het inderdaad soms welhaast op een soort helderziend fenomeen, en het zenboeddhisme heeft altijd het gevaar gelopen om te verworpen tot een soort religieuze cultus in de verkeerde betekenis van het woord. Dan wordt het een esoterische, geheime en verborgen lering, die iemand aan een ander doorgeeft als hij aan bepaalde verplichtingen heeft voldaan en een bepaald oefenprogramma heeft doorlopen. Dan wordt het niet gedeeld met de rest van de wereld. Gek genoeg is dit doorlopend een probleem geweest voor het zenboeddhisme, niet alleen nu in Europa, maar ook lang geleden in China. Ik zal er straks voorbeelden van geven. Dit klinkt misschien vreemd voor iemand die over zen gelezen heeft. Ik bedoel: zen pretendeert toch compleet open te zijn? Alle wezens hebben de Boeddha-natuur, iedereen kan ontwaken. Waarom dan dat geklets over een soortement esoterische 'transmissie', aan maar één enkele persoon?

Het ondoorgeefbare doorgeven

Laten we eerst kijken wat 'geest tot geest transmissie' werkelijk betekent. Een uitdrukking ervoor is letterlijk: 'doorgeven van het ondoorgeefbare'. We staan hier oog in oog met de tegenstrijdigheid die we eerder zagen. Er staat niet: 'Geef de prachtige dharma door, de fantastische Boeddhistische waarheid.' Nee, er staat: geef dat door wat niet door te geven is. 'Fuden no den' in het Japans. Deze uitdrukking wordt vaak gebruikt. Maar wat kan het nu betekenen om de dharma, het hart door te geven? Hoe doe je zoiets?

Er is een heel eenvoudig voorbeeld van, in casus 7 van het Blauwe klif archief, een koan-verzameling. Echo, een zen-monnik, gaat naar zijn meester en vraagt: 'Wat is Boeddha?' Dat is de ultieme vraag in zen, wat is de ontwaakte? De meester antwoordt: 'Dat ben jij, Echo.' In zekere zin is dit de simpelste *mondo* of uitwisseling in het zenboeddhisme. Misschien heb je andere, meer ingewikkelde gehoord: 'Wat is Boeddha?' – 'Drie pond vlas.' Of 'Wat is Boeddha?' – 'Een stuk stront.' Maar deze is het eenvoudigst. Alsof de meester zeggen wil: 'Wat Boeddha is? Jijzelf, jongen. Waarom vraag je me dat?' Is dit nu transmissie? Wordt hier nu iets doorgegeven – religieus of anderszins – of niet?

Shakyamuni aan Mahakashyapa

Misschien helpt het om te kijken hoe Shakyamuni, de historische Boeddha, gezien wordt in de zentraditie. Een andere koan-verzameling, de Mumonkan of 'De grens zonder hek', geeft in casus zes de volgende beroemde koan. Shakyamuni ging een lezing geven voor een groot publiek. Toen hij aankwam, was hem een bloem gegeven, en toen hij opkwam voor het wachtende publiek, dat de verlichtende woorden van de Boeddha verwachtte, hield hij eenvoudigweg die bloem omhoog. Hij zei geen woord. Iedereen in het publiek dacht dat de meester met iets zou komen. Behalve Mahakashyapa. Die glimlachte, zo zegt de legende. En toen zei Shakyamuni: 'Ik heb de vormloze dharma, de waarheid, en ik geef hem nu aan jou door, Mahakashyapa.' De mensen in het publiek moeten iets gedacht hebben als: 'Leuk, die bloem. Kom nu maar met je verlichtende woorden.' Ze wachtten. Misschien op een soort transmissie? Één persoon in het publiek wachtte niet en hij 'ontving' de transmissie. Omdat hij 'hoorde', als ik het zo mag zeggen. Hij hoorde de wonderlijke preek van het ophouden van de bloem. Het is een heel vreemd verhaal. Maar wel een belangrijk verhaal, want het is – volgens de legende – het begin van de zentraditie, van Shakyamuni naar de eerste patriarch.

Ik wil graag iets voorlezen van wat Mumon Ekai, de schrijver van de Mumonkan, over deze koan zegt:

'Geelgezicht Gotama is beslist schaamteloos. Hij verdraait het edele tot het lage, verkoopt hondevlees, aangeprezen als schapehoofd. Ik dacht dat er wel wat inzat, maar als op dat moment iedereen daar bijeen geglimlacht zou hebben, aan wie zou de ware dharma dan doorgegeven zijn? Als je zegt dat de ware dharma doorgegeven kan worden, dan bedriegt het

oude geelgezicht met zijn luide stem de eenvoudige dorpelingen. Als je zegt dat hij niet doorgegeven kan worden, waarom werd dan alleen Mahakashyapa erkend?’

Shakyamuni was een Indiër, dus hij werd als een ‘geelgezicht’ aangeduid. Dat klinkt kleinerend, maar Mumon Ekai speelt in feite met woorden. Hij bedoelt het op een lovende manier. In zengeschriften zie je vaak dat kritische woorden als eerbetoon bedoeld zijn. Shakyamuni presenteert iets moois, maar verkoopt in feite iets minderwaardigs, zo vervolgt Mumon. Dan schetst hij het probleem. Als iedereen had geglimlacht, of als Mahakashyapa niet had geglimlacht, zou de ware dharma dan zijn doorgegeven? Zouden we dan nog wel Boeddhisme hebben? Dan zet hij Shakyamuni neer als een oplichter, een mooiprater. Waarom? Wel, alle wezens hebben toch Boeddha-natuur? Waarom geeft hij de transmissie dan maar aan één enkel iemand? En zo speelt Mumon verder met de lezer. Zeggen dat iedereen ‘het’ al heeft is het antwoord ook niet. Want maar eentje krijgt erkenning. In feite is het helemaal geen probleem, maar Mumon laat het wel zo klinken, omdat hij ons uitdaagt ons te realiseren wat die transmissie nu is. Waar komt die vandaan? Kwam die van Shakyamuni en ging die naar Mahakashyapa?

Unmon over Shakyamuni's geboorte

Laat me nu vertellen wat een gerijpte zenmeester aan het eind van de T'ang-dynastie, iets meer dan duizend jaar geleden, zei als commentaar op Shakyamuni's geboorte. Riemen vast, want we worden radicaal. De zenmeester in kwestie heet Unmon in het Japans, Yun Men in het Chinees. Hij vertelt het geboorteverhaal aan zijn publiek, aan zijn monniken. De geboorte van Shakyamuni lijkt wel iets op de onbevleete ontvangenis, er wordt gezegd dat hij zo maar uit de zij van zijn moeder kwam. Net geboren, zette hij zeven stappen. Een pasgeborene kan dat niet, dit is religieuze mythevorming. Hij zette zeven stappen, met een hand naar boven en een hand naar beneden en zei: ‘De hemel boven, de hemel beneden, ik alleen ben de meest geëerde.’ En hij liep rond in een cirkel. Behoorlijk zware kost voor een pasgeborene.

In Japan wordt de uitdrukking ‘de meest geëerde’ ook nu nog gebruikt. Hij betekent: iemand die nooit naar een ander luistert. Maar oorspronkelijk betekent hij: zichzelf gerealiseerd hebbend, hij is alle dingen. Dus als hij zegt ‘Ik alleen ben de meest geëerde’ zegt hij: ‘Ik ben het hele universum.’ Het is een religieuze uitspraak, geen egoïstische uitspraak. Natuurlijk weet Unmon dat. Maar hij vraagt zijn gehoor: ‘Wat hiervan te denken, dat Shakyamuni na zijn geboorte die diepzinnige dingen zegt?’ Misschien zeggen de monniken wel: ‘Oh, wonderbaarlijk, een geweldige les, zeer bedankt!’ Nou, niet precies. Dit is wat Unmon zegt:

‘Als ik erbij geweest was, had ik hem met één slag vermoord en zijn lijk in de bek van een hongerige hond gegooit. Om zo vrede op aarde te brengen.’

Die laatste zeven woorden zijn belangrijk. Dit is niet zomaar anarchie. Het is in zekere zin wel anarchie, maar het is religieuze anarchie. Geloof me, Unmon is erg respectvol. Respectvoller dan de monnik die zegt: ‘Oh, wat een prachtige woorden. Ik kan niet hopen die ooit te kunnen evenaren.’ Om dat te kunnen begrijpen, moet je de achtergrond, de context kennen, iets weten van wat er rondom de dharma-transmissie speelde in die tijd. Mumon gebruikt traditionele zen-terminologie, en die is soms behoorlijk radicaal.

2. Het zelf, de golven en de oceaan

Verlaat je op jezelf

Laten we alle zen-taal even vergeten, en verder teruggaan om te kijken hoe Shakyamuni gezien werd in het vroege Boeddhisme. Wat zei Shakyamuni? Er is geen één woord waarvan de geschiedenis met absolute zekerheid kan zeggen dat het van hem is. Men is het er in het algemeen over eens dat het centrale materiaal bestaat uit de vier edele waarheden, het achtvoudige edele pad, afhankelijk samenontspringen en wat al niet meer. Misschien sprak hij daarover, maar alles wat we ervan weten is eerder religieuze traditie dan bewezen geschiedenis. Volgens de eerdere geschriften van de Pali canon (uit de Theravada-, en niet de zentraditie), drong Shakyamuni er sterk op aan dat mensen een toevluchtsoord voor zichzelf zouden zijn. Verlaat je op jezelf, zei hij. Verlaat je nooit op een ander. En hij zou daarbij ook gezegd hebben: verlaat je zelfs niet op mij. Accepteer niet wat ik zeg, omdat ik een religieuze autoriteit ben. Neem het op en test het voor jezelf uit. En alleen als je het voor jezelf weet, moet je het accepteren. Wat is dat voor transmissie?

Hij weigerde ook om de Boeddhistische *sangha*, de Boeddhistische gemeenschap te leiden. Toen hij de dood naderde, vroeg een van zijn vooraanstaande monniken of hij de leiding over zou nemen. Is dit misschien de dharma-transmissie? Zei Shakyamuni: 'Ja, alsjeblieft, doe wat je kan'? Nee, hij zei: 'Ik heb mezelf nooit als de leider van deze gemeenschap beschouwd. Hoe kan iemand pretenderen de leider van deze gemeenschap te zijn? Deze gemeenschap heeft geen leider nodig. Iedereen moet de waarheid voor zichzelf ontdekken.' Een van mijn vrienden, een zen-wetenschapper, schreef het volgende: 'De rol van geestelijk hoofd die Shakyamuni de Boeddha expliciet weigerde te vervullen, was in essentie indentiek aan de rol van de patriarch of zenmeester in het latere Chinese Boeddhisme.' Precies wat Shakyamuni weigerde te zijn, is in zekere zin wat de zenmeesters werden.

Het zelf afwerpen

De welbekende laatste woorden van de Boeddha zouden geweest zijn: 'Alle dingen zijn onderworpen aan verval. Doorgrond je eigen ontwaken met toewijding.' Wat voor soort transmissie is dat? Dit klinkt heel anders dan 'het ondoorgeefbare doorgeven.' Alle dingen zijn onderworpen aan verval, zegt hij. Ook ik, ook mijn woorden, ook een transmissie die ik misschien heb. Het is een basisidee in het Boeddhisme dat alle dingen vergankelijk zijn. Niets blijft. Ook zijn alle dingen zonder 'ego-zelf', zonder een zelf-gecentreerd zelf. We denken misschien dat we een zelf hebben, maar als we het tot op de bodem uitzoeken, is er niet zoiets. Het is precies het vasthouden aan iets als ons ego, dat ons lijden, onze stress, onze illusie, hebzucht en begeerte veroorzaakt. Objectief gesproken is er niets om je aan vast te houden. Van binnenuit bezien zijn alle dingen zonder ego, zonder zelf, zonder zelf-gecentreerd zelf. Er is niets waar je van kunt zeggen: 'Dit ben ik.'

Laat me dit concreter proberen te maken. Stel dat we wel een zelf of subject hebben. Dit zelf of dit subject probeert het Boeddhisme te begrijpen. Niet alleen te begrijpen, maar het ook te realiseren, er toe te ontwaken. Wat doet hij dan? Hij kan een hulpmiddel zoeken, bijvoorbeeld een soetra, een boek, een geschreven tekst, een heilige plaats. En hij probeert zich daarmee te identificeren, het heel zorgvuldig te lezen, de betekenis ervan binnen te gaan. En misschien is hij daar tot op zekere hoogte toe in staat. Tot op die hoogte worden de woorden zijn eigen woorden, zijn diepste hart, zijn zelf of geest. En er kan een soort doorbraak tot de bodem zijn.

Een van de grote bijdragen van het zenboeddhisme is dat het heeft gezegd: laten we ophouden met naar de geschreven teksten of de fysieke plaatsen te gaan. Laten we naar een ander persoon, een ander subject gaan. Een zelf en een ander zelf. Het best is het als dat andere subject de waarheid al duidelijk beseft heeft. Bedenk eens hoe veel meer je in contact zou kunnen gaan op die manier, meer dan wanneer je er alleen maar over leest. Het is nog steeds niet de hele weg, maar het zal zeker helpen. Dit is overigens niet uniek voor zen. De zenmeesters laten het soms wel zo klinken, maar als je bijvoorbeeld Indiase religie bestudeert, zie je dat deze aanpak een lange geschiedenis heeft in de goeroe-traditie binnen het Hindoeïsme, nog lang voor er zoiets als Boeddhisme bestond.

Maar er blijft een probleem. Vaak wordt verklaard dat de transmissie plaats vindt in dit contact met een ander persoon. Je hebt een ander persoon, en op de een of andere manier: zzzzzzzzzzip, daar gebeurt het! Toch? Maar ik wil benadrukken dat tenzij de student, tenzij de discipel zijn eigen ego loslaat, zijn eigen zelf loslaat, en in zekere zin naar de bodem plonst, de transmissie onmogelijk is. Een meester kan dan niet meer doen dan eraan krabbelen. Of een soort spiegel zijn van wat de student moet zijn. Als je in aanwezigheid van een meester verkeert, kun je dat aanvoelen. Je voelt je alsof die meester meer jij is dan je zelf bent. Hij is hij, niet jij, maar op zijn bodem is er iets wat jij zou moeten zijn. En toch ben je het niet. Dat kan heel waardevol zijn. Maar het is niet genoeg dat te zien, daarnaar te staren. Jij zelf moet in zekere zin naar de bodem vallen. Daar is de transmissie werkelijk. Alleen daar is transmissie mogelijk.

De golf en de oceaan

Een gebruikelijke Boeddhistische metafoer spreekt van de golven, de oceaan en de bodemloze diepte ervan. Wat is een golf? Iedere golf is water. En de oceaan zelf is water. Stel je nu de golf voor als een individueel ego, als een zelf. Wij zelf nemen onze afzonderlijke vorm aan, als een afzonderlijke golf – misschien is het een heel goede, of een hele slechte, een blijde of een droevige, maakt niet uit – en we hechten aan die vorm van die golf. Maar wat is die vorm? Hij is in feite het water, maar we identificeren het als deze afzonderlijke golf – als 'ik'. Wat is het resultaat van die indentificatie? Wel, we klotsen op andere golven. En als we goed kijken, beseffen we dat we niet weten waar we vandaan komen, en dat we niet weten waar we heengaan. Je wordt rondgesmeten zoals het lot der dingen dat

bepaalt, en je knalt op andere dingen. Dat is 'lijden' in het Boeddhisme, dat is *Samsara*, leven en dood. Dat is niet het antwoord, dat is het probleem.

Het antwoord in het Boeddhisme is niet om op te houden met golf te zijn en om de oceaan te zijn. Nee, het antwoord is dat de golf zelf beseft dat de diepte, dat de golf zelf, niets is dan water. Te beseffen dat de golf zelf, de hele oceaan in deze golf is. Jij bent de hele oceaan, in jou. Ik ben de hele oceaan, in mij. Het gaat er niet om je individualiteit te ontkennen of af te wijzen. Christenen begrijpen dat vaak onterecht op die manier. En Boeddhisten drukken het soms onterecht zo uit. Ik zou eerder zeggen dat het de vervulling van je individualiteit is. Omdat je een golf bent, kun je je ware natuur alleen beseffen als de bodemloze oceaan zelf. Als je een golf bent, ben je gescheiden van de andere persoon, en toch ben je niet gescheiden. In de grond ben je niets anders dan de ander. De ander is niets anders dan jij. Hoewel je duidelijk te onderscheiden bent, ben je in de grond onscheidbaar. Dit is een religieus feit waar iedereen zich van kan overtuigen, dat iedereen kan beseffen. En alleen daar is transmissie mogelijk. De transmissie gaat niet van de ene golf naar de andere. De transmissie is de golf zelf, die zichzelf realiseert als de bodemloze oceaan. En dan is de transmissie zonder grenzen. Dan kan een bloem zijn waarheid aan je doorgeven. Dan kan een kind zijn waarheid aan je kenbaar maken.

Het Boeddhisme voorbij

Ik ben niet zo geïnteresseerd in al dit enge, kleine zentransmissie-gedoe. Zelf studeer ik in Japan, en ik studeer met een zenmeester. Ik heb honderden koan doorgewerkt met een traditionele Rinzai-meester in een trainings-klooster. Ik zeg niet dat het zinloos is – het is erg zinvol – maar we moeten beseffen dat de transmissie waardeloos is, als we niet zelf loslaten en niet de oceaan zelf worden. Hoeveel transmissie-certificaten je ook mag krijgen, hoe vaak een zenmeester of wie dan ook tegen je zegt 'ja, nu ben je verlicht'; zonder zelf één keer tot de bodem gegaan te zijn, is transmissie onmogelijk. Daar is de ware transmissie. En dan kan alles doorgeven. Dan gaan we het Boeddhisme voorbij, en ik denk dat het daar tijd voor is. We hebben het hier niet alleen over zen of over Boeddhisme, maar over de aard van religieuze ervaring, over de aard van de menselijke ervaring zelfs. Dáár kunnen we elkaar ontmoeten op gemeenschappelijke grond.

3. Niemand geeft ook maar iets door

Laat me proberen wat vragen die ik in het begin het opgeworpen, te beantwoorden. Allereerst: wie geeft wat door? Transmissie van een ander, van wie dan ook met inbegrip van Shakyamuni in hoogsteigen persoon of van de grootste zenmeester die er maar te vinden is, is niet mogelijk. Zolang die ander een ander blijft, kun je de transmissie niet krijgen. Tenzij je zelf tot de bodem gaat, is transmissie niet mogelijk. Transmissie van jezelf, in de gewone betekenis van je ego, kan ook niet. Als golf kun je het niet doen. Alleen als er geen zelf is en geen ander, is transmissie mogelijk. Simpler dan dit kan ik het niet zeggen zonder zen-terminologie te gebruiken. In feite geeft niemand ook maar iets door aan iemand anders in zuivere zen. Als er iets doorgegeven wordt, is dat beslist geen zen.

Wie geeft wat door? Het vormloze zelf, het hart, de geest geeft zichzelf door. Waarheen? Naar zichzelf. Hoe? Door zichzelf. Waarom? Voor zichzelf. En dat is niets anders dan: zelf absoluut niets zijn, een absoluut niets dat al het andere bevat. Daarom kan het dat doen. Om wat vlees op de botten te krijgen en om te laten zien dat ik dit niet zo maar verzin, zal ik wat zen-verklaringen geven die precies hetzelfde laten zien.

Bodhidharma

Geen betere om mee te beginnen dan Bodhidharma. Van hem werd gezegd dat hij het begin was van het zenboeddhisme in China. Hoe gaf hij de dharma door? Daarover gaat een verhaal in de Mumonkan, waar ik de essentie van weer zal geven. De man die de tweede patriarch zal worden, komt om Bodhidharma, de eerste patriarch, te ontmoeten. Bodhidharma zit in een grot. Dit is een plek die tegenwoordig Shorinji heet (in het Japans, en Shao Lin Shu in het Chinees). Hier zouden de 'martial arts' zijn begonnen, maar dat is een mythe van veel later datum. Bodhidharma zit daar, zijn gezicht naar de muur, en deze gekwelde persoon komt naar hem toe. Waarom? Hij heeft het Boeddhisme bestudeerd, de soetra's, hij heeft het Confucianisme bestudeerd, het Taoïsme, de leer van die tijd – bijna 1500 jaar geleden – in China. Ondanks al zijn studie is de man niet tevreden. Zijn hart – hiervoor wordt weer dat karakter *shin* gebruikt – is niet in vrede. Dus komt hij naar Bodhidharma, en zegt:

'Ik' (shin, of mijn geest) 'ben niet in vrede. Alstublieft help mij, breng mij vrede.'

Bodhidharma, als de grote leraar die hij is, zegt daarop:

'Toon mij, breng dat zelf dat niet in vrede is naar voren, en ik zal het vrede brengen.'

Volgens het verhaal gaat de tweede patriarch daarop weg, en na maanden of misschien wel jaren van intensief zoeken, ontdekt hij uiteindelijk dat zijn geest niet te bereiken is, hij kan zijn geest niet vatten. Hij is nergens te vinden. Met andere woorden, hij beseft dat er geen zelf te zoeken is. Uiteindelijk is er geen zelf dat lijdt. Hij moest dat voor zichzelf ontdekken, Bodhidharma vertelde hem dat niet. Volgens de oude teksten zei hij niet eens: 'Ik zal je laten zien hoe je in zazen moet zitten.' Het is zen, maar hij zei niets over zazen, over een dharmatransmissie of over het lezen van soetra's. Hij zei: 'Breng het, breng het hierheen en ik zal het vrede brengen.' Natuurlijk is er geen zelf dat vrede gebracht kan worden. Hij zei dat om de twee patriarch te helpen zichzelf uit te putten, zodat hij kon ontdekken dat er geen zelf is om naar voren te brengen, er is geen zelf dat lijdt. Er is lijden, ontdekken dat niet. Daar hoeft je niet ver voor te zoeken. Maar er is geen zelf dat lijdt. 'Ik ben vrij van alle lijden', dat is het grote Mahayana-inzicht. Nu kon de monnik tegen Bodhidharma zeggen:

'Ik heb ernaar gezocht, maar het kan nergens gevonden worden.'

En Bodhidharma antwoordt vanzelfsprekend:

'Zo. Nu is je geest in vrede.'

Dit is transmissie in het zenboeddhisme. Denk er maar even over na. Is er een transmissie of niet? Wat is doorgegeven?

Sekito

Een ander goed voorbeeld komt van Sekito, of Shi-tou in het Chinees. Hij was een vroege Chinese zenmeester, die leefde van 700 tot 790, dus een paar honderd jaar na Bodhidharma. Sekito zei dat de geest (weer datzelfde karakter *shin*) zelf Boeddha was. Later werd die uitdrukking beroemd, maar hij gebruikte hem toen al. En destijds was dat erg radicaal. Hij is een Boeddhistische meester, hij onderricht Boeddhistische monniken die veel onderricht en oefening hebben gehad, en nu zegt hij: 'Jullie geest zelf is de Boeddha.' Sekito sprak vanaf de bodem van de oceaan en hij heeft helemaal gelijk. Maar de monniken konden dat niet geloven, niet volledig accepteren. Misschien dachten ze: 'Waarom zijn we dan in hemelsnaam hierheen gekomen, waarom scheren we onze hoofden dan en oefenen we?!' En inderdaad vroeg een van hen: 'Hoe zit het dan met bevrijding?' Bevrijding is het doel van het Boeddhisme. We zijn gebonden door ons ego, en moeten daarvan bevrijd worden. Hij vroeg ook naar 'het zuivere land', wat gezien wordt als een soort Boeddhistische hemel. En hij vroeg naar *Nirvana*. *Nirvana* als doel van het Boeddhisme, het tegengestelde van *Samsara*, het rijk van leven en dood, van de eindeloze golven van lijden. En zo antwoordde Sekito:

- 'Hoe zit het met bevrijding?'
- 'Wie houdt je gevangen?'
- 'Hoe zit het met het zuivere land?'
- 'Wie verontreinigt je?'
- 'Hoe zit het met Nirvana?'
- 'Wie stopt je in Samsara?'

Sekito spreekt rechtstreeks vanuit de oceaan en hij liegt er niet om. 'Wanneer ben je dan in Samsara geweest?', vraagt hij uitdagend. En op de vraag naar bevrijding, zegt hij: 'Hé, wat een grappige vraag, ik zie helemaal geen kettingen.' Wat voor transmissie kan dat zijn?

Rinzai's 'KA!'

Ik zal ook een voorbeeld van Rinzai (in het Chinees Lin Chi) geven. Deze man wordt gezien als de stichter van de Rinzai zen-traditie. Hij leefde ook ten tijde van de T'ang dynastie, zo'n 1100 jaar geleden.

Rinzai studeert als monnik heel serieus. Drie jaar lang praktiseert hij geconcentreerde zazen. Niet één enkele keer gaat hij naar zijn leraar, Obaku (Huang Po in het Chinees). Hij vraagt hem niets. De hoofdmonnik ziet potentieel in Rinzai, dus tijdens een pauze gaat hij naar hem toe en zegt: 'Ben je ooit naar de meester geweest?' Rinzai zegt: 'Nee. Ik zou niet weten wat te vragen.' Commentatoren zeggen hierover dat dat niet komt doordat hij dom zou zijn of omdat hij niet ver genoeg gekomen zou zijn. Nee, het is juist omdat hij zo ver is gekomen dat hij niet weet wat te vragen. Hij is zo totaal gegrepen door zijn eigen twijfel over wat hij is en over wat de Boeddha is, dat hij niet eens meer een vraag kan formuleren. Dit is erg diepzinnig. Maar de hoofdmonnik wil helpen. Dus hij zegt: 'Vraag naar de ultieme betekenis van de Boeddha-dharma, de Boeddhistische waarheid.' Dat is een standaardvraag, te vergelijken met: 'Wat is Boeddha?' Het doet er in zen niet zo toe wat je precies vraagt, zo lang de vraag maar een ultieme is.

Rinzai is een goede monnik, dus hij gaat naar de meester en probeert te vragen: 'Wat is de Boeddha dharma?' Nog voor hij de vraag kan afmaken, krijgt hij een klap. De meester slaat hem. Pats! Hij buigt en dan moet hij gaan. De hoofdmonnik vraagt: 'Hoe is het gegaan?' Rinzai vertelt wat er is gebeurd en zegt: 'Ik weet niet wat ik verkeerd heb gegaan.' De hoofdmonnik dringt aan: 'Vraag het nog eens.' Dus gaat hij nog een keer, en wat gebeurt er? Hetzelfde. En daarna nog eens. Er staat 'drie keer' in het Chinees, maar dat betekent gewoon: vaak. Het kan evengoed vijf of tien keer zijn geweest.

Rinzai besluit: 'Wel, mijn karma ligt kennelijk ergens anders. Dit is niet de plek voor mij, ik kan niet eens een vraag stellen.' De hoofdmonnik hoort dat, gaat naar de meester en zegt: 'Meester. Deze vent heeft potentieel. Alstublieft, stuur hem in de goede richting.' Rinzai moet naar de meester om te zeggen dat hij vertrekt, om afscheid te nemen. De meester zegt: 'Ga nergens anders heen dan naar Ta Yu (een Chinese naam).' Rinzai zegt 'okee' en gaat naar de kleine kluisenaarsplaats van Ta Yu (van wie overigens nauwelijks iets bekend is dan dat wat er in het verhaal van Rinzai staat). Ta Yu zegt: 'Wat wil je?' Rinzai vertelt zijn verhaal. Ta Yu, de grote meester die hij is, zegt: 'Wat? Je meester behandelde je met grootmoederlijke goedheid. En dan waag je het hier te komen en te vragen waar je fout zat?'

Op dat moment ontwaakt Rinzai. Hij breekt door de bodem van zichzelf. En dan antwoordt hij spontaan: 'Ah! Is dat nou alles wat er te weten valt van Obaku's Boeddha dharma?!' Hij bedoelt niet dat er daar niets is, maar het is PATS! precies hier, al die tijd al. Ta Yu zegt: 'Jij bedplassende kleine opdonder, eerst zeg je dat je niet weet waar je fout zat, en nu zeg je dat je meesters Boeddha dharma niet veel voorstelt?! Wat heb je gezien? Spreek! Spreek!' Rinzai is niet wie hij eerder was. Hij grijpt Ta Yu vast en port hem in de ribben. Ta Yu beseft dat dit 'het' echt is, dus hij laat hem begaan. En wat zegt hij? Vraagt hij: 'Heb je de transmissie?' Nee. Hij zegt: 'Ik heb hier niks mee te maken. Je leraar is Obaku. Ga naar hem terug.' En zo komt een compleet nieuwe Rinzai – dezelfde oude Rinzai, maar dan helemaal nieuw – terug bij zijn meester. Obaku ziet Rinzai, maar beseft nog niet wat er met Rinzai gebeurd is, dus hij zegt: 'Jij domme kerel, dat komt en dat gaat maar, wanneer is dat allemaal eens afgelopen?' En Rinzai zegt: 'Nee meester, alleen vanwege uw goedheid ging ik naar Ta Yu's huis.' En hij vertelt wat er is gebeurd. Dan zegt Obaku, de meester: 'Wel, als ik erbij was geweest zou ik hem een flinke tik hebben gegeven.' Rinzai zegt: 'Waar wachten we op? Ik doe het nu wel!' en slaat zijn meester.

De bediende die naast hem staat kan niet geloven wat er gebeurt. Die nozem die net terugkwam, slaat de meester! (let wel; dit gebeurt ten tijde van de Chinese T'ang-dynastie). Obaku, de meester, is verrukt. Want hij ziet dat er een werkelijke transmissie heeft plaatsgevonden, die geen transmissie is. Dus hij zegt: 'Breng deze wildeman naar de hal van de monniken.' Obaku daagt Rinzai zelfs nog uit, door daarna te zeggen: 'Terugkomen om de tijger aan zijn snorharen te trekken, hè?' Dan produceert Rinzai een brul die beroemd werd als Rinzai's 'Ka!' (in het Japans) of 'Ho!' (in het Chinees), de tijgerbrul van het ware zelf. Absoluut vanzelfsprekend, als je er even over nadenkt.

Als Rinzai Obaku voorgoed verlaat, zegt Obaku tegen zijn bediende: 'Haal alsjeblieft de ruggesteun en armsteun.' Obaku had die gekregen van zijn overleden meester, ze zijn het bewijs van zijn eigen transmissie. Dus de meester zegt daarmee: 'Ik geef de dharma nu over aan Rinzai. Ik geef hem de symbolen van transmissie.' Wat zou jij doen in zo'n geval? Buigen naar de vloer en zeggen: 'Oh, dank u, dank u, dank u!?' Maar Rinzai, die het ware inzicht heeft, zegt meteen: 'Bediende, breng vuur.' Met andere woorden: 'Ik ga ze verbranden. Ik heb dergelijke dingen niet nodig.' Dit is niet het einde van het verhaal. Frappant genoeg, zegt de meester dan: 'Dat mag dan zo zijn, maar neem ze toch maar mee. Later zul je de tongen van alle wezens op aarde afsnijden.'

Dus Rinzai heeft ze niet nodig, maar toch verzekert de meester zich ervan dat hij een soort symbool van zijn transmissie heeft. Maar die symbolen zijn zelf natuurlijk niet de transmissie. Waar Rinzai tot kwam toen hij bij Ta Yu was, dat was de transmissie. En het werd doorgegeven vanuit zijn eigen ware zelf. Obaku, zijn meester, had een belangrijke rol: hij testte het, verzekerde zich ervan dat het echt en authentiek was. Maar hij gaf Rinzai niets. Hij gaf niet door. De formele kant van de transmissie van een meester op een discipel is erg belangrijk. Maar hij is alleen wat waard als hij gebaseerd is op je eigen doorbraak, je eigen ontwaken. Transmissie is een heilige leugen in het Boeddhisme. Als je door echte zen-training heengaat, zul je dat zien. Er is niet zoiets als transmissie. Als je dat uiteindelijk beseft, dan kun je transmissie hebben. Ik vind dit een verbluffend voorbeeld daarvan.

4. Problemen met afstamming en transmissie

Socio-politieke noodzaak

Als transmissie een heilige leugen is, waar komt die dan vandaan? Waarom ontwikkelden afstamming en transmissie zich überhaupt? Recentelijk zijn wetenschappers daar ingedoken. Dat is belangrijk, want overal – in Europa, in Amerika, maar ook in Japan – wordt deze wel heel letterlijke, heel formele vorm van dharma-transmissie blind geaccepteerd. Maar als je werkelijk ziet waar het vandaan kwam en waarom het zich ontwikkelde, zul je beseffen hoe uitgesproken absurd het is er op dezelfde voet mee door te gaan. Het is hier niet op zijn plaats. Het is zelfs in Japan helemaal niet op zijn plaats.

Ongeveer 1400 jaar geleden, toen het Boeddhisme eindelijk een thuis vond in China, moesten de verschillende scholen en tradities kunnen laten zien dat ze authentiek waren. Als ze dat de keizer konden bewijzen, konden ze keizerlijke eer verkrijgen, allerlei soorten macht verkrijgen, kloosters laten bouwen en de purperen mantel ontvangen. Het was een sociaal-politieke kwestie, maar het moest gebeuren. Als ze het niet deden, stierf hun eigen afstammingslijn misschien uit. De Tendai-traditie (Tien-tai in het Chinees) was hier al mee bezig vóór zen. En ze creëerden een afstammingslijn van mensen, met Shakyamuni als beginpunt. Sommige van hen zijn historische figuren, zoals Shakyamuni zelf, Mahakashyapa en anderen. Maar het was niet allemaal geschiedenis, ze maakten die deels. Ze veranderden jaartallen. En ze zaten met gaten in de tijd waar ze niemand voor hadden. Ze voegden daar iemand in, verzonnen er eentje! Op een gegeven moment hadden ze zelfs maar zes mensen voor een periode van duizend jaar. Dus als we 's morgens de hele lijn reciteren, reciteren we geen geschiedenis. Het is religieuze geschiedenis, maar geen geschiedenis.

Ze verzonnen de lijn, omdat andere scholen Boeddhistische soetra's introduceerden, en konden zeggen: 'Kijk, hier is mijn autoriteit.' Er bestond veel respect voor die soetra's, bijvoorbeeld voor de Lotus soetra. De keizer kon daar wat mee: 'Ja, prima, jullie kunnen kloosters bouwen en monniken wijden, jullie kunnen een bepaalde hoeveelheid land krijgen.' Wat moest de zen-school doen? De zen-scholen waren in zekere zin een groepje mediterende monniken, meer niet. Er was geen zen-school in de vroege T'ang-dynastie, pas later noemden ze zichzelf zo. Maar ze moesten zichzelf beschermen. Vooral de man die de zevende patriarch genoemd werd – hij is nu bijna helemaal verloren geraakt voor de geschiedenis – creëerde de basis voor de mythe. En dat deed hij omdat hij wilde zeggen: 'Wat onze transmissie is, komt werkelijk van de Boeddha zelf. Het komt niet via geschreven woorden, niet via een soetra. Het is de geest van Shakyamuni zelf.' En dat werd nogal letterlijk genomen, alsof het om een soort buitenzintuiglijke waarneming ging of zoiets. De eerste citaten die ik gaf, kunnen op die manier verkeerd begrepen worden, en dat is ook gebeurd.

Sectarisme

Ik denk dat er grote problemen zijn ontstaan doordat deze afstammingslijnen en transmissie te serieus of te letterlijk zijn opgevat. Het eerste is het sectarisme dat zich als vanzelf ontwikkelt. Want als je verschillende scholen hebt met verschillende, deels verzonnen, afstammingslijnen, welke is dan de juiste? De afstammingslijn zelf komt in het brandpunt te staan, en daarmee raak je op een zijspoor. Het is net als met de toren van Babel in het Oude testament. Vermoedelijk wilden mensen de toren bouwen om God te ontmoeten. Toen God dat zag en de ijdelheid ervan besepte, vernietigde hij hem, en maakte een scheiding in talen en tongen. Mensen konden niet meer met elkaar communiceren, en daarom hebben we tegenwoordig verschillende talen in de wereld. Ik veronderstel dat dit ook een soort religieuze mythe is, maar het is een heel diepzinnige. Ik vergelijk de toren van Babel met wat ik noem de 'Tunnel van Boeddha' van de afstammingskwestie. Mensen beschouwen het alsof ze de Boeddhistische waarheid van Shakyamuni hebben verkregen via een Boeddhistische tunnel die 1500

jaar terug gaat. Dat is onzin. Dat is net zo ijdel als het bouwen van de toren van Babel. Ze missen iets wezenlijks: waar de transmissie werkelijk vandaan moet komen.

'Begrafenis-Boeddhisme'

Zo zijn er meer problemen. Het Boeddhisme in China bijvoorbeeld, is feitelijk gedegeneerd tot een soort voorouder-verering. En vandaag de dag ziet ook de gemiddelde Japanner het Boeddhisme als weinig meer dan begrafenis-Boeddhisme. Tempels zijn plaatsen om heen te gaan voor begrafenis-diensten, voor herdenkingsdiensten en voor toeristische doeleinden. Ze doen geen zaken zoals wij dat doen. Dat heeft te maken met afstamming en transmissie. Ik citeer: 'Boeddhistische monniken werden priesters voor de voorouder-cultussen van hun weldoeners.' En natuurlijk ook voor die van de keizer. Dat was een hele grote eer. Tempels werden gevestigd om te bidden voor het welbevinden van de overleden leden van de donor-familie, de mensen die het geld en het land ter beschikking stelden. Dat is grotendeels wat het Boeddhisme tegenwoordig is, of je het nu leuk vindt of niet.

Rinzai en Soto-zen

Zowel in China als Japan werden ook tempels opgezet om de staat te beschermen, en ook daar speelde het belang van afstamming en transmissie een rol, omdat daar mede van afhing wie die erg belangrijke staats-tempels zou mogen beheren. En zo zijn er meer, en zelfs meer bizarre voorbeelden. De formele transmissie in Soto-zen was op een gegeven moment helemaal niet meer verbonden aan wat voor soort religieus ontwaken dan ook. In Soto-zen is de afstamming verbonden aan de tempel, en ze hadden voor iedere tempel een priester nodig, zodat die tempel de afstammingslijn kon voortzetten. Dus in Japan kwam het daadwerkelijk zo ver dat de senior-priesters bij elkaar kwamen en iets zeiden als: 'Het maakt niet uit of de priester een vorm van ontwaken heeft of niet. We hebben al die tempels, en daar hebben we priesters voor nodig. Laten we ze er maar gewoon inzetten.' Natuurlijk was daar veel oneinigheid over, maar uiteindelijk kwamen ze met een bizar soort oplossing: ze stonden toe dat mensen, en nu citeer ik letterlijk 'de darma-transmissie (krijgen), of ze nu enig inzicht hebben of niet.' En dat is vandaag de dag nog zo. In Soto-zen is transmissie merendeels een formele kwestie.

Ik wil niet oneerlijk zijn, Rinzai-zen kent vergelijkbare problemen. Je had bijvoorbeeld het purperen mantel-incident: het idee de purperen mantel van de keizer te kunnen krijgen, veroorzaakte een enorme strijd onder de verschillende Rinzai-tempelcomplexen in Japan. Het was een lelijke kwestie; de keizer moest aftreden en Takuan (de ingemaakte groente 'takuan' is naar deze zenmonnik genoemd) werd verbannen. Een bizar verhaal. Ik wil alleen maar zeggen: niet alleen in Soto- maar ook in Rinzai-zen veroorzaakte het belang van afstamming geleidelijk enorme problemen, spanningen en tegenstellingen. Het komt allemaal neer op sectarisme, en een noodzaak dat te behouden. Ik denk dat hoe minder we daar van hebben in Europa, Amerika en Japan, hoe beter het is. Ik denk niet dat we op dit punt veel zullen bereiken in Japan – daar zijn de stellingen te stevig ingegraven – maar misschien kunnen we het in het Westen beter doen.

Twistpunten

Er bestaan veel sectaristische twistpunten in het zenboeddhisme. Bijvoorbeeld tussen noord en zuid, de plotselingen en de geleidelijken, en tussen het internaliseren van de koan in Rinzai-zen en het alleen maar zitten (shikan taza) in Soto-zen. We bezien die twistpunten tegenwoordig in vrij zwart-witte termen, en meestal is het een goed en het ander slecht, afhankelijk van aan wiens kant we staan. Maar als je teruggaat en de geschiedenis bestudeert, dan zie je dat het helemaal niet zo lag. Om een eenvoudig voorbeeld te geven: de zesde patriarch werd de zesde patriarch omdat hij het rechtstreekse ontwaken benadrukte. In termen van de golven en de oceaan: je kunt niet geleidelijk afdalen, het kan alleen maar een rechtstreeks, niet overgebracht ontwaken zijn. 'Niet overgebracht' betekent hier ook dat een meester het niet kan doen. De realisatie zelf moet rechtstreeks zijn. Meestal zeggen ze 'plotseling', maar dat betekent 'rechtstreeks'. Je breekt door tijd en plaats.

Maar het proces, de oefening zelf is natuurlijk geleidelijk. En als je de leringen van de zesde patriarch bekijkt, zijn ze bijna hetzelfde als de 'geleidelijke' leringen. Maar na hem herschreef de man die de zevende patriarch werd, de geschiedenis. Hij uitte hevige beschuldigingen tegen de noordelijke 'geleidelijke' school, en hij herschreef wat de zesde patriarch had gezegd om het er erg zwart-wit uit te laten zien. We moeten dus heel voorzichtig zijn met dit soort sectarisme. Niet alleen als we het over een andere religie hebben, maar misschien nog meer als we het over die van onszelf hebben. 'Oh, hij is Soto, hij studeert bij die en die. Zo'n soort afstamming.' Dat is allemaal secundair, niet?

Een schisma in vijf vragen

Als je teruggaat naar het vroege Boeddhisme, kun je hetzelfde soort sectarisme zien dat het Boeddhisme in stukken brak en de vele verschillende scholen opleverde die we vandaag kennen. En soms ziet dat er erg lelijk uit. Laat ik tenslotte vertellen wat vermoedelijk een van de eerste fundamentele schisma's of meningsverschillen binnen het Boeddhisme was. Er waren vijf kwesties, waar een groep monniken het ene van vond, en een andere groep het andere. Uiteindelijk gingen ze uit elkaar, ze stichtten aparte *sangha's* of gemeenschappen. Dit was overigens niet de scheiding in Theravada en Mahayana (waarbinnen zen een school is). Het lijkt erop, maar dit kwam eerder.

De eerste kwestie was of een verlicht persoon natte dromen had of niet. Ja, ik meen het. Een meester had het 'Arhat-schap' bereikt, zoals dat heette, hij was verlicht. Maar, zo wordt gezegd, hij had een natte droom. Zijn bedienden die onder hem studeerden, gingen 's morgen zijn onderkleding wassen en ze zagen een vlek. Een monnik twijfelde. Hij zei: 'Maar...hij was toch een verlichte? Hoe kan hij dan nog steeds seksueel verlangen hebben?' Het was ongeveer honderd jaar na de dood van de Boeddha, dus ze konden niet naar de Boeddha gaan en vragen: 'Wel, luister, dit is het geval, vertel nu maar of hij verlicht is of niet.' Dus ging de monnik ermee naar de meester en volgens het verhaal zei die: 'Wacht even. Wat is een natte droom? Dat is niet iets anders dan zweet of tranen. Het is een natuurlijke uitscheiding. Als ik de natte droom gehad zou hebben met begeerte en gehechtheid, dan zou ik geen Boeddha zijn. Maar ik had de natte droom zonder gehechtheid, dus het is okee.' Wel, daar nam niet iedereen genoegen mee. Er ontstond een groot meningsverschil. Okee, jullie lachen erom, maar denk even na. Het is een behoorlijk essentiële vraag waar sommigen van ons, of de meesten, of wij allemaal mee worstelen: als je verlicht raakt, hoe verhoudt zich dat dan met je seksualiteit? Verdwijnt die? Wordt je androgyn? Vallen je seksuele organen eraf? Nee, dat doen ze niet. Het schijnt dat er verlichte, getrouwde mensen zijn. Toch vind ik het een goede vraag: wat betekent seksueel verlangen voor een verlicht persoon?

De tweede kwestie was: onwetendheid. Dezelfde monnik kwam erachter dat de meester iets niet wist. 'Dat is vreemd. U heet verlicht te zijn, u zou alles moeten weten.' De meester zei: 'Nee. Ik weet alles van de aard van verlichting. Maar dat betekent niet dat ik weet wat die man daar denkt, of wat voor weer het morgen is. Ik ken alleen de aard van de dingen, maar niet alle details.' Sommigen namen daar genoegen mee, anderen niet. Maar is het geen goede vraag? Heb je nog steeds onwetendheid als je verlicht bent? En zo ja, wat voor soort onwetendheid heb je dan? Als je denkt dat je geen onwetendheid hebt, is dat misschien een groot gevaar.

De derde was: twijfel. De monnik zag de meester twijfelen. Hij zei: 'Maar meester, u ziet eruit alsof u twijfelt. U heet toch verlicht te zijn?' De meester zei: 'Okee. Wel, ik ben verlicht. Over mijn ware aard heb ik geen twijfel. Maar wel over andere dingen.' Sommigen namen daar genoegen mee, anderen niet. Maar ik vind ook dit een heel goede vraag. Er is dan misschien een moment waarop je helemaal geen twijfel hebt, maar we treden de wereld op veel verschillende manieren tegemoet en het lijkt te eenvoudig om aan te nemen dat er nooit twijfel is.

De vierde was of je via een ander kunt ontwaken. Want de meester zei: 'Je moet mij blijven volgen om verlicht te worden.' En de monnik zei: 'Hoe zit het dan met een toevluchtsoord voor jezelf zijn?' De meester zei: 'Wel, akkoord. Je kunt op jezelf verlicht raken, maar je hebt dan wellicht een meester nodig om helder te krijgen wat je al wel weet, maar waar je je nog niet van gewaar bent.' Wat nogal lijkt op het hele onderwerp van deze lezing, niet? De vraag wat transmissie werkelijk is, werd al honderd jaar na de dood van Boeddha opgeworpen.

De vijfde vraag heeft ermee te maken of een verlicht iemand het ooit hard uitschreeuwt of niet. Misschien ook een heel relevante vraag voor het zenboeddhisme, maar ik zal er nu niet op ingaan.

Het verhaal hierachter

In de plaats zal ik verduidelijken hoe dit verhaal in de loop der tijd heel anders in de geschiedenisboeken terecht is gekomen. Als je de literatuur bestudeert, dan zegt die: een hele goede monnik wierp die vragen op, en hij zei van de antwoorden van de meester: 'Okee, het is goed.' Daaruit ontstond geleidelijk het Mahayana Boeddhisme. Via degenen die zeiden: 'Nee, je kunt geen natte dromen hebben, geen onwetendheid en geen twijfel' ontstond geleidelijk het Theravada Boeddhisme. Maar zo simpel is het natuurlijk niet.

Hoe dan ook, 150 of 200 jaar later werd het verhaal nog verder veranderd. Een tegenstrevende kloostergemeenschap zei dat de Arhat die zichzelf verlicht noemde met zijn moeder had geslapen. Daar lijkt eerder niets over geschreven. Die partij heeft deze versie gecreëerd, ze wilden duidelijk maken welke partij goed is en welke slecht. En het verhaal gaat nog verder: toen werd die Arhat jaloers op zijn vader en vermoordde hem, wat een hoofdzonde is. Toen vluchtte hij met zijn moeder naar een ander land, maar daar bleek een monnik van zijn gemeenschap te zijn, en omdat hij bang was herkend te worden vermoordde hij die ook. Nog een hoofdzonde. Voor het geval je nog twijfelde, nu weet je wel wie goed is en wie niet, toch? En in de Theravada-traditie wordt het verhaal zo: hij sliep met zijn moeder, vermoordde zijn vader en vermoordde een monnik. Toen vermoordde hij zijn moeder. Toen begon hij zich schuldig te voelen en werd hij zelf een monnik. Maar omdat hij niet oprecht was, had hij natte dromen, onwetendheid, twijfel enzovoort.

Dit is gewoon maar een volgend voorbeeld uit het vroege Boeddhisme van wat er gebeurt als legitieme vragen onder het tapijt worden geveegd, en worden vervangen door die erg enge afstammingslijnen en door sectarisch bewustzijn dat zichzelf moeten verdedigen. Ik ben er niet in geïnteresseerd om Rinzai-zen te verdedigen, laat staan zen. Laat staan het Boeddhisme.

5. De diepte van de mensheid

Tenslotte wil ik zeggen: ik denk dat het zelf vinden van de bodem van de oceaan, het ontwaken tot je ware zelf in zen-termen, iets is dat niet beperkt is tot het Boeddhisme. Ik denk dat het iets te maken heeft met mens zijn. Ik ben er niet in geïnteresseerd een Boeddhist zijn, of een Christen te zijn of iets dergelijks. Het maakt mij niet uit. Ik denk dat datgene waar we tot ontwaken, datgene is wat werkelijk echt is. Het is echt niets anders dan de werkelijkheid. Het is geen mythe dat we in de grond allemaal één zijn. Het is een feit. Een feit waar je jezelf van moet overtuigen, en dat kun je. Dat is een religieuze waarheid. En als het er om gaat, denk ik niet dat die beperkt is tot het Boeddhisme. Ik ben er niet op uit het Boeddhisme te propageren. Ik zou zeggen dat de diepte van ons mens-zijn hier gevonden wordt. Ik zou willen zeggen dat ik zekere zin alle religies er samen aan mee kunnen doen. Of zelfs: vergeet religie, als je een atheïst bent kun je ook meedoen, zo lang je bereid bent tot de bodem van jezelf te gaan. Want het is de grond van de mensheid. Waarom het een transmissie in een afstammingslijn noemen? Ik vind het zelf nogal futiel. Maar als iemand Rinzai-zen wil bestuderen, zoals ik dat zelf aan het doen ben: doe het. Ik vind het erg waardevol. Maar ik hoop dat je er niet in verstrikt raakt.